

Bütün Boyutları ile İran ve Türkiye İlişkileri

Arif Keskin, Araştırmacı

İran, Türkiye'nin 450 km. uzunluğunda kara sınırının bulunduğu doğu komşusudur. 1639 Kasr-ı Şirin Antlaşmasının ardından iki ülke sınırlarında (kısa dönemler hariç) sürekli barış ortamı hakim olmuş ise de, iki ülkenin merkezleri sürekli dostluk ve işbirliği heyecanı veya kriz ve gerginlik gibi çelişkili eğilimler içerisinde olmuştur. Tarih boyu iki taraf da derin bir işbirliği ihtiyacı hissetse de, her iki ülkenin de istediği ilişki düzeyine ulaşmayı hiç başaramamışlardır. Günümüzde de bazı bölgesel sorunlar karşısında ortak çıkarlara sahip olmalarına rağmen ortak bir politika üretememekte hatta zaman zaman birbirlerine ters politikalar takip etmektedirler. Söz konusu durum ikili ilişkilerin çok farklı bir analize tabi tutulmasını ve bu ilişkide etkili olan tüm faktörlerin ortaya konulmasını ve iki ülke arasında yapısal ve dönemsel, tehdit ve fırsat algılamalarını kapsayan bütüncül bir analizin gerekliliğini doğurmaktadır.

Çalışmamızda bütüncül bir bakış çerçevesinde Türkiye- İran ilişkilerinde etkili olan bütün faktörler analiz edilmeye çalışılmıştır. Yazıda iki ülkenin ilişkilerini belirleyen temel yapısal ve dönemsel faktörler incelenmiştir. Bu çalışmada Türkiye-İran ilişkilerinde ayrışma neden olan temel faktör olarak "kimlik farklılığı" gösterilmiştir. Bu doğrultuda kimlik farklılığı ve etkileri analiz edilmiştir. Ayrıca yazıda iki ülke ilişkilerinde etkili olan ABD, İran siyasal sistemindeki reformcu-muhafazakar çatışması, Orta Doğu güvenlik sistematiği, Irak konusu, PKK – Kongre Gel sorunu ve ekonomik ilişkiler de analiz edilmiştir.

İran ve Türkiye İlişkilerinin Ana Sorunsalı: Kimlik Farklılığı

Türkiye ve İran; coğrafi konum, tarih, jeopolitik, nüfus ve kültürel kimlik itibari ile bölgenin en önemli ülkeleri konumundadırlar. Söz konusu durum her iki ülkeye bölgesel olaylarda kendine özgü etkinlik olanağı sunmaktadır. Başka bir ifade ile bölgelerinde etkinlik sahibi olan bu iki ülke, sürekli bölgesel hegemonya mücadelesini ve rekabeti içerisinde olmuşlardır. Bu hegemonya mücadelesinin Osmanlı ve Safavi hanedanlarının çatışmasından başlayan çok derin tarihi kökenleri vardır.

İran ve Türkiye ilişkilerin biçimlenmesinde çeşitli faktörler etkili olmaktadır. İran ve Türkiye ilişkilerinin seyrini anlamak için bütün bu faktörleri bir bütünlük içerisinde ele almak gerekmektedir. Türkiye-İran ilişkilerinin belirlenmesinde kimlik tanımlaması temel rol oynamaktadır. Tarih boyu her iki devletin kimliklerinin ve rejimlerinin farklı olması onların küresel sistemdeki konumlarını, bölgesel vizyon arayışlarını ve ikili ilişkilerini ciddi şekilde etkilemiştir.

Osmanlı ve Safavi hanedanları Türk olmalarına rağmen, Şii ve Sünni çerçevesinde farklı kimlik tanımlamaları içerisinde birbirlerine düşman ve rakip konumunda olmuşlardır. 20.Yüzyılın başlarında Şii-Sünni ayrımı iki ülke ilişkilerinde belirleyiciliğini yitirse de günümüze kadar her iki ülkenin bilinç altında bulunmaktadır.

İran-Türkiye ilişkilerinde 20. yüzyılın başından itibaren Türk ve Fars ayrımı kendini göstermeye başlamıştır. İran'da 1924'te Fars kimliğini temel alan Fars milliyetçisi Rıza Han Pehlevi iktidara gelmiştir. Aynı dönemde Türkiye'de Türk kimliğini esas alan cumhuriyet kurulmuştur. Rıza Han, Atatürk'ün Türkiye'deki çağdaşlaşma politikalarını desteklese de Türkiye Cumhuriyeti'nin İttihat Terakki geleneğinin devamı olduğu ve Pan-Türkist yapısında olduğu düşüncesi nedeniyle ciddi şekilde çekinmiştir. Bu nedenle ülke içinde Türk karşıtı politikalar takip etmiştir.

İran'da yoğun Türk nüfusu yaşamasına rağmen kültürel üretim ve devletin resmi dilinin Farsça olması nedeniyle Fars merkezli yapılanma ortaya çıkmıştır. İran tarih boyunca Fars dili ve Şii kimliği esasında kendini tanımlamıştır. Söz konusunu durum, Türkiye ve İran arasında tarihi kökenlere dayanan; etnik, kültürel ve mezhepsel farklılığı öne çıkaran, ancak aynı coğrafi alanı içeren iki farklı kültürel havzanın doğmasıyla sonuçlanmıştır. İran, Fars ve Şia merkezli bir kültürel havza tanımı yaparken Türkiye, Türk kültürü merkezli bir havzası algılamasına sahip olmuştur. Söz konusu durum iki ülkenin hegemonya mücadelesini hem derinleştirmiş hem de ekonomik ve siyasi durumun ötesinde yeni bir boyut katmıştır .

İki ülkenin iki farklı kültür havzası tanımlaması onların Orta Doğu ,Orta Asya ve Kafkasya politikasının belirlenmesinde önemli rol oynamıştır.Bu kültürel havzanın unsurları siyasal sistemde temsil oldukları zaman iki ülke arasında sorunlar açıkça ortaya çıkmıştır. 1979'da İran İslam devriminden sonraki iki ülke ilişkileri bunun açık göstergesidir. Bu dönemde Şii kimliği siyasalaşmıştır. Aynı şekilde Türkiye'de Türk Milliyetçiliği devlet politikalarının başat belirleyicisi haline gelirse Türkiye-İran ilişkileri ciddi şekilde gerginleşebilir. Nitekim 1991'de Orta Asya ve Kafkaslarda gelişen olaylar iki ülkenin farklı kültürel havzaya sahip olduklarını göstermiştir. Orta Asya ve Kafkasya da Türk milliyetçiliğinin yükselmesi İran-Türkiye arasında sorun yaratmıştır.

İran ve Türkiye arasında sürekli rejim sorunu da bulunmuştur. Bu sorun 1924'ten sonra monarşi-cumhuriyet rejimleri farklılığı etrafında şekillenmiştir. Türkiye ve İran arasındaki rejim farklılığı, 1979 İran İslam Devrimi'nin ardından tam anlamıyla birbirine zıt hale gelmiştir. İran, İslam'ın Şia yorumuna dayanarak şeriat devleti kurmuştur. İslam (Şia) bu devletin temel ve belirleyici faktörü haline gelmiştir. Türkiye ise laik bir devlet kurmuştur. Laikliği siyasal sistemin vazgeçilmez unsuru olarak görmektedir. Ayrıca Türkiye, kendini Batılı ve Batı kültürü içerisinde tanımlamak istemiştir. İran ise Batı'yı kötülüğün kaynağı olarak görmüştür. İran kendini İslam dünyası içinde görmüş ve kendini Batı kültürü içinde gören Türkiye'yi kendine karşıt olarak tanımlamıştır. İran İslam Cumhuriyeti'nin ders kitaplarında ve propaganda mekanizması içerisinde yer alan Atatürk düşmanlığı bu karşıtlığın bir göstergesidir. İki siyasal sistemin (İslam Cumhuriyeti- Türkiye Cumhuriyeti) varlık nedenleri birbiri ile zıttır.

İran'ın Küresel ve Bölgesel Politikaları ve İran-Türkiye İlişkileri

İran'ın bölgesel ve küresel sistemdeki konumu da Türkiye-İran ilişkilerinin şekillenmesini etkilemektedir. Türkiye'nin ABD ve İsrail ile olan ilişkisi Türkiye-İran ilişkisini etkilemektedir. Ancak ABD ve İsrail faktörü,

İran ve Türkiye ilişkilerinin tek belirleyicisi değildir. Başka bir ifade ile, Türkiye-İran ilişkisini ABD ve İsrail faktörüne indirgeyerek analiz etmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Ayrıca Türkiye-İran ilişkisini, ABD ve İsrail faktöründen soyutlayarak analiz etmek de doğru olmayacaktır. ABD ve İsrail faktörü, Türkiye-İran ilişkilerinde tek belirleyici olmasa da, sınırlandırıcı olgu rolü oynamaktadır.

İran, ABD ile ciddi sorunlar yaşamaktadır. ABD'nin politikası İran'ı bölgesel ve uluslar arası sistemde zayıflatmak ve onun siyasal davranışlarını değiştirmek ve rejim değişikliği çerçevesinde şekillenmektedir. Söz konusu durum, İran İslam Devriminin varlığını tehdit etmektedir. ABD, Türkiye ile stratejik ortaklık olarak niteleyeceğimiz bir ilişkiye sahiptir. Söz konusu durum İran ve Türkiye'yi bölgesel ve uluslar arası bazı konularda karşı karşıya getirmiştir.

İran-Türkiye ilişkisini belirleyen bir diğer önemli olgu da İran'ın bölgesel politikalarıdır. İran ve Türkiye arasındaki rekabet ve politik farklılıklar, Orta Doğu'da kendisini göstermiştir. İran, Orta Doğu'da siyasal İslam'ı yaymak ve radikal İslami grupları desteklemek peşinde olmuştur. Radikal İslami gruplar ve fundamentalist gruplar, Türkiye'yi Batı ve düşman kampında tanımlamaktadır. Söz konusu durum, Türkiye'yi radikal İslam grupların hedefi konumuna sokmaktadır. İran'ın Orta Doğu'da radikal İslâm'ı yayma çabası Türkiye'nin Orta Doğu politikasına terstir. İran ve Türkiye'nin Orta Doğu denklemi içerisinde farklı politik arayışlarının önemli bir göstergesi de İsrail'dir. İran, İsrail'in varlığını kabul etmemekte ve Orta Doğu barış sürecini engellemeye çalışmaktadır. Türkiye'nin ise İsrail'le çok derin ilişkileri bulunmaktadır. Türkiye ile İsrail'in yaklaşması İran'ı her zaman rahatsız etmiştir.

İran ve Türkiye ilişkilerinin belirlenmesinde Orta Asya ve Kafkasya da önemli rol oynamaktadır. Orta Asya ve Kafkasya, özellikle İran'ın Türkiye politikasının belirlenmesinde önemli etkisi olan bir faktördür. Çünkü İran içinde ciddi Türk nüfusu vardır. Türkiye, İran'daki Türk nüfus ile ilgilenmese de, İran Türkiye'ye bakış açısında bu konuya da dikkat etmektedir. İran kendi içindeki Türk varlığını Türkiye için potansiyel kültürel ve siyasal nüfuz alanı olarak görmektedir. Kendi sınırları içindeki Türkler üzerindeki olası etkileri düşünen İran, Orta Asya ve Kafkasya'daki ciddi Türk nüfusu varlığına birinci dereceli önem vermektedir. Bu bölgede Türkçülüğün siyasi bir olgu olarak ortaya çıkmasından ciddi şekilde endişe duymaktadır.

İran, Orta Asya ve Kafkasya'da Türkçü bir hareketin ortaya çıkmasını istememekte ve bu nedenle Türkçülüğü temel alan bir siyasal sistemin ortaya çıkmasına karşı çıkmaktadır. Bu nedenle hem Orta Asya-Kafkasya'da hem de o bölgenin dışında Türk karşıtı arayışların peşinde olduğunu söyleyebiliriz. İran-Ermenistan-Yunanistan eksenini bu arayışların açık göstergesidir. Başka bir ifade ile İran, Orta Asya ve Kafkasya'daki hareketleri kendi milli güvenliği bağlamında tanımlamakta ve Türkiye'nin bölgesel hareketliliğini sınırlandırmak amacındadır.

ABD-İran İlişkisi Çerçevesinde Türkiye-İran İlişkisinin Tanımlanması

Türkiye-İran ilişkisinde, ABD-İran ilişkileri önemli rol oynamaktadır. Türkiye'nin İran'a yönelik politik bakışında İran'ın küresel sistemdeki konumu önemli yer tutmaktadır. Türkiye ve ABD'nin İran politikalarının bazı örtüşen alanları olsa da mahiyet itibari farklıdır.

ABD ve Türkiye'nin İran politikasının farklı olmasının temel nedeni, ABD ve Türkiye'nin bazı bölgesel konularda fikir birliği içerisinde olmalarına dayanmaktadır. ABD ve Türkiye'nin politik amaçlarının bazı alanlarda farklı olduğunun en somut örneği Kuzey Irak'taki Kürtler konusunda açık şekilde gözükmektedir. ABD, bölgede etnik temelli jeopolitik değişime olumlu bakarken Türkiye ciddi şekilde karşı çıkmaktadır.

ABD ve Türkiye'nin İran bağlamında ortak rahatsızlıkları vardır. İran'ın kitle imha silahı geliştirme, terörizmi destekleme, siyasal İslam olgusunu yayma, Orta Doğu Barış sürecine engel olma ve ülke içindeki totaliter şeriat rejimi modeli Türkiye'nin de ABD gibi İran'dan yana duyulan rahatsızlık konularını oluşturmaktadır. ABD ve Türkiye'nin İran politikalarının farklılığı "böyle bir İran ile nasıl mücadele edilmelidir?" sorusunun cevabında da ortaya çıkmaktadır. ABD, böyle bir İran'ı bölge ve dünya barışı için tehdit olarak gördüğü için köklü değişimden, sert ve radikal politikalardan yanadır. Türkiye, ABD'nin İran'a yönelik politikalarını onaylamamaktadır. Bu bağlamda AB'nin İran politikası çizgisine daha yakın gözükmektedir.

ABD'nin İran politikası köklü rejim değişikliği esasında, Türkiye'nin İran politikası ise rejimin iç ve dış politikada reform edilmesi esasında şekillenmektedir. ABD ve Türkiye'nin İran politikasının mahiyet farklılığı sebebi ile Türkiye'nin İran politikası, AB'nin İran politikası ile örtüşmektedir.

AB'nin İran politikası ABD'den farklı olmuştur. AB'ye göre İran "akıllılaşmalı" ve uluslar arası sisteme entegre olmalıdır. AB, İran'ın "akıllılaşma" sürecinin ilişkilerin koparılması ile mümkün olamayacağını düşünmektedir. AB'ye göre İran ile ilişki kurulmalı ve diyalog yolu ile değişmesini sağlamak gerekmektedir. AB'ye göre ABD'nin İran politikası bu ülkenin daha sertleşmesine ve radikalleşmesine yol açmaktadır.

Türkiye'nin İran politikasını da bu çerçevede tanımlamak mümkündür. Türkiye de İran'ın "akıllılaşmasını" ve iç-dış politikasında reform uyguladığı oranda ilişkilerini ilerletmeyi hedeflemektedir. Türkiye de aynı AB gibi ABD-İran arasında askeri bir çatışma ile karşılaşmak istememektedir. Bu sebepten İran'ın iç ve dış politikasında reform yapmasını istemektedir.

İran'daki Muhafazakar-Reformcu Çatışması ve İran-Türkiye İlişkisi

1997'de Hatemi reform söylemi ile İran cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Hatemi'nin İran İslam Cumhuriyeti'nin iç ve dış politikasındaki değişim söylemleri Türkiye'de çok olumlu karşılanmıştır. Hatemi'nin reform söylemi Türkiye'nin İran'a yönelik bakış açısının da değişmesine neden olmuştur. İran Cumhurbaşkanı Hatemi, 1997'de iktidara geldikten sonra "Tansiyon Düşürme" (Teneşzodayı) ve "Medeniyetler Diyalogu" (Goftegoy-e Temedonha) söylemini ortaya atmıştır. "Medeniyetler Diyalogu" söyleminin hedefi Batı dünyası

iken “tansiyonu düşürme” politikasının temel hedefi, komşular ile ilişkilerin güvenilir bir zemine oturtulması yönünde çaba göstermek olmuştur.

Hatemi'nin reform isteği İran İslam Cumhuriyeti içinde çok farklı sorunlar bulunduğu açıkça ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hatemi'nin reform söylemi, İran'da devlet içinde yaşanan çatışmayı da göstermekteydi. Ayrıca halkın Hatemi'nin reform söylemini desteklemesi, İran İslam Devrimi'nin başarısızlığının da göstergesiydi. Söz konusu durum Türkiye'deki siyasi İslamcı kesimi ciddi şekilde etkiledi ve İran, Türkiye içinde model olma tehlikesinden çıktı. Ayrıca İran Cumhuriyeti'nin kendi içindeki sorunları onun devrim ihraç edemeyeceğini ve bu politikayı sürdürmek için iç enerjisinin olmadığını çok açık ortaya koymuştur. Söz konusu gelişmeler İran'ı Türkiye açısından tehdit olmaktan çıkartmaya başlayan süreçtir.

Hatemi dış politikada takip ettiği tansiyonu düşürme politikası sebebiyle, Türkiye ile iyi ilişkiler kurmayı hedeflemiştir. Hatemi Hükümeti, bu bağlamda Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesini önemli bir hedef olarak seçmiştir. Ancak devlet içinde muhafazakar–reformcu çatışması, Hatemi'ye istediği hedefe ulaşma imkanı tanımamıştır. Nitekim reformcu Hatemi'nin Türkiye ile imzaladığı ekonomik anlaşmalar Muhafazakarların engeline takılmıştır.

1997'den sonra iktidarda gelen reformcu bloğun başarısız olması Muhafazakar bloğun İran siyasi sisteminde güçlenmesine neden olmuştur. Muhafazakar blok ilk önce belediye meclislerini ve daha sonra Milli Şura meclisini ele geçirmiştir. 2005'te gerçekleşecek cumhurbaşkanlığı seçimlerini de kazanmak niyetindedirler. Muhafazakarların İran siyasi sisteminde güç kazanmaları İran'ın ABD ve İsrail ile ilişkilerinin gerginleşmesi ihtimalini de beraberinde getirmektedir. Söz konusu durum İran-Türkiye ilişkilerini de etkileme potansiyeline sahiptir.

Türkiye ile olan ilişkileri Muhafazakar blok da geliştirmek istese de bunu reformcu blok aracılığı ile gerçekleşmesini istememektedir. Reformcu-Muhafazakar çatışması var olduğu sürece İran-Türkiye ilişkisi kağıt üzerinde kalabilir ve şeffaf, açık, güvenilir bir zemine oturmayabilir. Türkiye ve İran arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde İran'daki Muhafazakar-Reformcu çatışması da önemli rol oynamaktadır.

Orta Doğu'nun Değişen İlişkiler Denklemi ve Türkiye'nin Irak Merkezli Çabaları

11 Eylül olayından sonra ABD'nin dünya bakışının şekillenmesinde "terör ve güvenlik" konusundaki stratejileri ciddi bir şekilde yer almaya başlamıştır. ABD'nin dış politikasında "terör ve güvenlik" konusunun başat ve belirleyici nitelik kazanması ABD'nin saldırgan bir dış politika yürütmesine neden olmuştur. Bunun da bir sonucu olarak ABD ilk önce Taliban ve ardından da Saddam rejimlerini Afganistan ve Irak operasyonlarıyla devirmiştir. ABD, Afganistan ve Irak askeri operasyonlarıyla Orta Doğu'da değişimin zorunlu olduğu stratejisini uygulamaya koymuştur. Orta Doğu'da değişimin zorunlu bir olgu olarak ortaya çıkması İran rejiminin durumunu ciddi şekilde gündeme getirmiştir. Çünkü ABD açısından İran, bölge ve küresel barışı tehdit eden en önemli

faktörlerden biridir. Afganistan ve Irak'taki rejim değişikliği, İran ve bölge açısından çok boyutlu anlamlar taşımaktadır.

İran açısından bakıldığında Irak'ta Saddam'ın devrilmesi basit bir yönetim değişikliği ötesinde bir anlam ifade etmektedir. Irak'taki değişim devletin etnik ve mezhepsel kimliğini değiştiren ve bölgede jeopolitik değişimin başlangıcı olan en önemli olgudur. Irak'taki değişimin ardından Orta Doğu yeni bir döneme girmektedir. Yeni bir güvenlik ortamı ortaya çıkmaktadır. Yeni ortam karmaşık, çelişkili ve kimin nerede olacağı zor kestirilen sisli bir ortamdır. Eski dostluklar ve düşmanlıklar değişmeye başlamıştır.

Saddam'ın devrilmesi ile Irak'ta ABD'nin yerleşmesinin ardından Orta Doğu'da güç dengeleri değişmeye başlamıştır. Ayrıca Saddam'ın devrilmesi ile bölgedeki dengeler İsrail'in lehinde değişmeye başlamıştır. İsrail'in güçlenmesi sadece İran ve Suriye'yi değil Mısır ve Suudi Arabistan gibi ülkeleri de rahatsız etmeye başlamıştır. Kuzey Irak'ta Kürtlerin faaliyetleri ve İsrail ve ABD'nin Irak toprak bütünlüğü konusunda açık ve şeffaf bir politika takip etmemeleri Türkiye başta olmak üzere bütün Orta Doğu devletlerini endişe ve kaygıya sevk etmiştir. Değişen Orta Doğu güvenlik sistemi içinde, İran'ın Türkiye ile işbirliğine ihtiyacı vardır.

Irak Merkezli İran-Türkiye İlişkileri

Irak'taki gelişmeler İran-Türkiye yakınlaşmasını tetiklemiştir. Saddam'ın yakalanmasının ardından Iraklı Kürtler federatif bir yapılanma doğrultusunda harekete geçmişlerdir. Iraklı Kürtlerin bu hareketlenmeleri ve ABD'nin belirsiz politikaları Irak'ın parçalanması korkusunu ve endişesini doğurmuştur. Irak jeopolitiğinin değişmesi korkusu Irak'a komşu devletlerin diplomatik ataklarına neden oldu ve yeni dostluklar ile yeni ilişkilerin başlatılmasını tetikledi. Bu nedenle İran-Mısır ve Türkiye-Suriye ilişkilerindeki son gelişmelerde, Irak'taki trendin önemli bir rol oynadığı söylenebilir.

Irak'ın komşuları içinde Kuzey Irak konusundan en çok endişe duyduğunu belirten ve bu sorunu çözmeye çalışan ülke Türkiye'dir. Irak'ın iç yapısı, bölge devletlerinin farklı çıkar arayışları ve ABD'nin Irak politikası, Türkiye'nin Irak politikasını çıkmaza sokmuştur. Türkiye'nin Irak çıkmazı, Türk dış politikasında belirleyici faktörler arasında girmiştir.

Irak çıkmazından kurtulmak, Türkiye'nin diplomatik girişimlerinin ana motoru haline gelmiştir. Türkiye, Irak çıkmazını ilk önce ABD'nin yanında yer alarak çözmek istemiş, ancak ABD'nin farklı politik arayışları buna imkan vermemiştir.

Türkiye, Irak çıkmazını çözmek için Irak'ın iç faktörlerine ve komşularına yakınlaşmak zorunda kalmıştır. Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'ın ziyaretinde görüşmelerin ana konusunu Kuzey Irak'taki gelişmeler oluşturmuştur. Suriye'nin, Türkiye gibi Irak'ın toprak bütünlüğünden yana olması iki ülkenin Irak'ta işbirliğinin temelini oluşturabilir. Suriye'nin Irak'ta çok fazla nüfuzu olmasa da iki ülke arasında Irak konusunda sağlanabilecek bir işbirliği Türkiye'nin hem Arap devletleri ile hem de İran ile Irak konusunda işbirliği yapmasının da önünü

açacaktır. Suriye-Türkiye yaklaşması Türkiye'nin Irak çıkmasını delmesinin başlangıç noktasını oluşturabilir.

Irak'a komşu ülkeler arasında Irak'ın içinde en fazla nüfuza sahip olan ülke İran'dır. Türkiye'nin Irak konusunda İran ile işbirliği yapmaya Suriye ile yaptığından daha fazla ihtiyacı vardır. İran-Türkiye'nin Irak merkezli işbirliği İran'ın karşılaştığı iç ve dış politik durum sebebi ile çok karmaşık bir konudur. Çünkü İran'ın Irak politikası; kendi devlet yapısı, iç politikadaki gelişmeler ve dış politikada ABD ve İsrail politikasından bağımsız değildir. Bu konularla ayrıştırılmayacak kadar bütünleşmiştir.

Türkiye'nin, Irak merkezli İran-Türkiye işbirliğine bu açıdan bakması gerekmektedir. İran, Irak'ın toprak bütünlüğüne önem verse de birinci dereceli endişe ABD ve İsrail'dir. İran'ın Kuzey Irak politikası ve Irak politikası da bu çerçevede anlam ifade etmektedir. Türkiye ile olan işbirliği de bu çerçevede daha anlamlı gözükmektedir.

İran'da ve İran yetkililerinde Türkiye "ABD'ye bağımlıdır ve ABD'den bağımsız bir dış politika üretmez" düşüncesi kırılmaktadır. Söz konusu durumun İran-Türkiye ilişkilerini olumlu şekilde etkileme gücü vardır. Türkiye bu düşünceden yararlanmalıdır. ABD ve İsrail'den bağımsız ve farklı dış politika anlayışına sahip olan Türkiye, İran için daha güvenilir bir ortaktır.

Türkiye, Irak iç dengeleri açısından nüfuz sahibi olmasa da ABD ve İsrail ile iyi ilişkileri söz konusudur. Türkiye, ABD ve İsrail yanında Irak toprak bütünlüğü konusunda bütün diplomatik gücünü kullanmaktadır. İran ise Irak'ın içerisinde nüfuza sahiptir. İran bu bağlamda bütün gücünü kullanmamıştır. Çünkü İran, Irak içindeki bütün nüfuzunu önümüzdeki dönemde ortaya çıkması muhtemel ABD ve İran arasındaki gelişmelere karşı elinde tutmaktadır.

İran-Türkiye, Irak bağlamında hem örtüşen hem de ayrışan çıkarılara sahiptirler. İran ve Türkiye'nin, Irak politikalarındaki bazı alanlar örtüşmekte bazı alanlar da ise farklılaşmaktadır. Irak bağlamında ortak ve farklı stratejik hedef tanımlamaları iki ülkenin birbirlerine karşı nasıl politika izleyeceklerini belirlemektedir. İran ve Türkiye, Irak toprak bütünlüğünü istemektedirler. Her iki ülke de Irak'ın parçalanmamasını istemektedir. Her iki ülke Irak halkının yönetimi devralmasını istemektedir. Her iki ülkenin Irak'ta barınan ve mücadele etmek istediği terörist gruplar vardır. Türkiye, PKK/KONGRE GEL, İran ise Halkın Mücahitleri örgütü ile mücadele etmek niyetindedir.

İran ve Türkiye'nin Irak üzerinde farklılaşan politik hedefleri vardır. Her iki ülke birbirlerine güvenmemektedirler. İran'a göre Türkiye'nin Musul ve Kerkük topraklarında gözü vardır ve bu bölgelerin petrol koyularını ele geçirmek niyetindedir. Türkiye ise İran'ın Irak Şiiileri üzerindeki emellerine güvenmemektedir. Türkiye, İran'ın Irak'ta bir Şii devlet kurma hedefi takip ettiğini düşünmektedir. İran ve Türkiye arasında böyle bir güven bunalımı söz konusudur.

İran, Irak'ta Şiiilerin ve İslam olgusunun belirleyici ve etkin olmasını istemektedir. İran'ın "her Iraklı bir oy" politikası bu doğrultuda geliştirilmiştir. Çünkü Irak nüfusunun yüzde 60'nın Şii olması İran'ı bu söylemi geliştirmeye itmiştir. İran, Iraklılar içindeki "İslam Devleti özleminin de" bilincindedir. Türkiye ise laik bir Irak devleti olgusunun ortaya çıkmasından yanadır. Türkiye, Irak Türkmenlerinin etkinliğini artırmaya çalışmakta, İran ise Türkmenleri desteklememektedir.

İran ve Türkiye'nin ABD ve İsrail ile olan ilişkisi Irak politikalarına da yansımaktadır. ABD, Irak üzerinde İran'ın her tür etkinlik ve nüfuzunu kırmaya çalışmakta ancak bir dönem Türk askerlerinin Irak'a girmesini istemekteydi. İran, ABD'nin Irak'ta başarısız olmasından yanadır ve bu doğrultuda politikalar geliştirmektedir.

Türkiye'nin Irak politikası Irak'ın toprak bütünlüğü çerçevesinde oluşmuştur. İran'ın Irak politikası hem Irak toprak bütünlüğü, hem ABD'nin başarısızlığı hem de Şii ve İslam olgusunun etkin olduğu bir Irak politikası çerçevesinde ortaya çıkmıştır. İran'ın Irak konusunda en büyük tehdit algılaması ABD'dir. ABD'nin Irak'a başarılı olması ve yerleşmesi İran için felaket senaryosudur. İran kendi politik hedeflerine ulaşmak için çeşitli araçları kullanmaktadır. İran, ABD'nin Irak'taki etkinliğini kırmak için BM, AB ve komşu ülkelerin aktif olmasını istemektedir. İran'a göre Irak'ın komşuları ortak politik hedef çerçevesinde Irak'ta istikrar sağlayabilirler.

Bu sebepten dolayı Irak'ta ABD'ye ihtiyaç yoktur. İran'a göre Irak'ın komşuları bir araya gelmelidirler. İran, Türkiye'yi de bu doğrultuda istemektedir. İran'ın bu politik arayışı ABD ile yaşadığı gergin ilişki nedeniyledir. İran bu politik hedefini Irak'ın istikrarı için tanımlasa da gizli hedefi ABD'ye karşı blok yaratabilmektir. İran-Türkiye arasında Irak bağlamında ortak çıkar tanımlaması olsa da her iki ülkenin farklı çıkar tanımlamaları işbirliğinin genişlemesini engellemektedir.

Bu farklı çıkar tanımlamaları geniş işbirliğini engellese de çatışmalı hale gelmemektedir. Her iki ülke bu durumu istememektedir. İran ve Türkiye'nin Irak üzerindeki politik hedefleri ve uluslar arası sistemdeki konumları Irak bağlamında işbirliğini sınırlı kılmaktadır. Bu işbirliğinin genişlemesi en çok Türkiye'yi zarara sokar. İran'ın Irak üzerindeki politikalarının nasıl sonuçlanacağı belli değildir. Ayrıca bu işbirliğinin genişlemesi ABD-Türkiye ilişkisini de ciddi şekilde olumsuz etkiler.

İran ve Türkiye'nin farklı çıkar tanımlamaları Irak bağlamında her iki ülkenin farklı yerde durması ile sonuçlanmıştır. İran, ABD'yi başat tehdit olarak görmekte, Türkiye ise "İran'ın başat tehdidine" yardımcı olmak istemektedir. Türkiye, Irak'ta ABD'nin yanında yer alarak hedeflerine ulaşacağı bir noktaya gelmiştir. Bu nokta İran'ın kabul edemeyeceği bir durumdur.

İran-Türkiye İlişkilerinde PKK Sorunu

Başbakan Erdoğan'ın son İran ziyareti sırasında, ekonomik alanda istenilen antlaşmalar olmasa da güvenlik konusunda bazı antlaşmalar imzalanmıştır. Açıklanan bilgilere göre İran, PKK/-KONGRE GEL terör örgütünü

terörist grup olarak kabul etmiştir. Buna karşılık Türkiye'nin Halkın Mücahitleri Örgütü'nü terörist grup listesine alması kararlaştırılmıştır.

İran, uzun süre PKK terör örgütünü desteklemiştir ve Türkiye'nin bütün istek ve baskılarına rağmen bu destekten vazgeçmemiştir. Ancak yakın zamanda İran güvenlik güçleri ve PKK terör örgütü elemanları arasındaki sınır çatışmaları İran'ın PKK konusunda tutum değişikliğine girdiğini göstermiştir.

İran'ın PKK'ya bakışının ve tutumunun değişmesinin farklı nedenleri vardır. ABD, Irak'ta yerleşmiş ve Kuzey Irak'ta Kürt yapılanmasının güçlü ve güvenilir bir temelde yürümesi için zemin hazırlamıştır. Ayrıca Kuzey Irak'taki Kürt yapılanması İsrail tarafından da desteklenmeye başlanmıştır. Irak'ta Kürt yapılanması ABD ve İsrail'e yakınlık göstermesi ve gerektiği zaman İran karşıtı harekete geçebilme ihtimalini de beraberinde getirmiştir.

ABD ve İsrail'in Kuzey Irak'taki faaliyetleri İran'ı ciddi şekilde endişelendirmektedir. İran, bu doğrultuda Kuzey Irak Kürtlerinin ve PKK'nın kendi aleyhinde kullanılması tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır.

ABD-Türkiye ilişkisinde de önemli sorun olan PKK terör örgütü konusunda ABD, net bir politika üretmemiştir. ABD, PKK sorununu çözme konusunda Türk yetkililere söz verse de bu sorunun nasıl çözeceği konusunda şeffaf olmamıştır. Söz konusu durum İran'ı da ciddi şekilde endişeye sokmuştur. Çünkü ABD, PKK örgütünü İran sınırına yerleştirme ve İran karşısında kullanma eğiliminde de olmuştur. Bu durum ABD'nin PKK'yı İran karşıtı kullanmasını gündeme getirmiştir.

PKK'nın ABD tarafından İran karşıtı kullanılması İran'ı harekete geçirmiştir. İran da PKK terör örgütünü ABD'ye karşı kullanmak istemiş ve bu istek PKK tarafından kabul görmediği için ilişkilerinde ciddi sorun çıkmaya başlamıştır. PKK konusunda İran ve ABD rekabeti PKK'nın ABD'ye eğilim duyması ile sonuçlanmış, söz konusu durum İran ve PKK'nın arasının açılmasına sebep olmuştur.

İran'ın terör konusunda Türkiye ile işbirliğine girmesinin diğer en önemli sebebi, Halkın Mücahitleri Örgütü olmuştur. Halkın Mücahitleri Örgütü, İran karşıtı en büyük örgüttür. Bu örgütün beş bin silahlı elemanı Irak'ta bulunmaktadır. Bu örgüt 1980'den itibaren İran rejimine karşı silahlı eyleme geçmiş ve 1984'ten sonra Irak'a yerleşmiş ve Saddam'ın desteği ile kendine mekanize ordu kurmayı başarmıştır. Saddam devrildikten sonra İran bu örgütün Irak'tan çıkarılması ve İran'a teslim edilmesi konusunda yoğun çaba göstermiştir. İran'ın çabaları sonuç vermemiş, ABD bu silahlı gruba korunma statüsü vermiştir. ABD'nin, Halkın Mücahitleri Örgütü'ne korunma statüsü vermesi İran'ı ciddi şekilde endişelendirmiştir. Çünkü İran, ABD'nin Halkın Mücahitleri Örgütü'nü İran karşıtı kullanmasından endişe duymakta ve bu bağlamda Türkiye'nin işbirliğine ciddi şekilde ihtiyaç duymaktadır.

İran'ı PKK'ya karşı mücadele etmeye iten diğer faktör bu örgütün İran içinde PJAK isimli bir örgüt kurması olmuştur. İran, PKK terör örgütüne uzun süre İran içinde siyasal faaliyet gösterme olanağı sunmuştur. PKK, İran'ın güvenlik desteği altında ciddi güç kazanmayı başarmıştır. İran bu vasıta ile kendi Kürt muhalif örgütüne karşı PKK'dan istihbarat desteği almıştır. PKK terör örgütü İran güvenlik desteği çerçevesinde İran içinde büyümeye çalışmış ve faaliyetlerini örgütlü hale getirmek istemiştir. Bu doğrultuda 2003'te PJAK adlı örgütü kurmuş ve İran içinde çalışmalarına başlamıştır. PJAK, İran karşıtı geniş çaplı faaliyete geçmiştir. PKK terör örgütünün ABD'ye yaklaşma eğilimi ve Kuzey Irak'taki Kürt bölgesinde ABD ve İsrail'in çalışmaları İran'ın PKK ve PJAK konusuna bakış açısını değiştirmiştir.

İran'ın PKK terör örgütü konusunda Türkiye'nin istediği çizgiye gelmesinin diğer sebebi de İran'daki etnik hareketlerin güçlenmesi olmuştur. İran'da etnik milliyetçi hareketler için önemli bir siyasal ve toplumsal zemin mevcuttur. İran'daki etnik hareketlerin yükselişi İran'ın PKK konusuna bakışının değişmesine yol açmıştır. Çünkü İran'daki etnik hassaslık ABD ve İsrail'in de dikkatini çekmiştir. Nitekim ABD, İran'da etnik grupların liderleri ile görüşmeye başlamıştır. İran'da etnik milliyetçiliğin yükselişi İran'daki Türkleri de siyasal harekete geçirmiştir. İran'daki Türklerin Türkçü-milliyetçi harekete geçmeleri Türkiye'ye İran içinde nüfuz alanı sunmuştur. Söz konusu durum İran'ı bölgedeki ve Türkiye'deki etnik ayrılıkçı hareketlere karşı daha hassas davranmaya itmiştir. Çünkü İran, Türkiye'nin toprak bütünlüğü ile uğraşarak kendi toprak bütünlüğünü koruma şansına sahip değildir.

İran'ı PKK'yı terör örgütü olarak tanımaya iten diğer neden ise yakın zamanda İran, ABD ve İsrail arasında çıkan gerginliktir. Bu gerginlik sebebiyle İran'ın nükleer tesislerinin İsrail tarafından vurulması gündeme gelmiştir. İran'a yönelik saldırıların ABD'nin Türkiye'deki üslerinden kalkan uçaklar tarafından yapılacağı söylentileri İran'ı Türkiye'yle daha çok yakınlaştırmıştır. İran, Türkiye ile güvenlik anlaşması imzalayarak Türkiye'yi İsrail'in İran karşıtı faaliyetlerinden uzak tutmak istemiştir.

İran-Türkiye Arasında Ekonomik Düğüm

İran-Türkiye arasındaki ilişkileri belirleyen diğer bir önemli olgu da ekonomidir. İki ülkenin ekonomik açıdan birbirilerine ihtiyacı vardır. Türkiye İran'ın doğal gazını almak ve İran pazarında ciddi yer almak istemektedir. İran ise Türkiye'ye doğal gaz satmak ve kendi doğal gazını Avrupa pazarına Türkiye üzerinden sunmak niyetindedir.

İran-Türkiye arasındaki ekonomik ilişkiler uzun süre siyasi sorunların gölgesinde gelişme gösterememiştir. Yakın zamanda iki ülke arasındaki siyasal yakınlaşmanın en olumlu sonucu ekonomik alanda ortaya çıkmıştır. Nitekim ticaret hacmi geçen sene 2,4 milyar dolara ulaşarak yüzde 91 artış göstermiştir.

İran-Türkiye ekonomik ilişkileri, iki ülkenin ilişkilerini olumlu şekilde etkileme potansiyeli olsa da siyasi sorunların gölgesinde kalmaya devam etmektedir. Yakın zamanda İran-Türkiye arasında TAV, Turkcell

şirketlerinin yaptığı yatırımlar ve iki ülke arasında imzalanan doğalgaz antlaşmaları siyasi sorunlar sebebi ile çözümsüzlüğünü korumaktadır.

Humeyni Havaalanının inşası ihalesinin alan TAV şirketi ve GSM ihalesini kazanan Turkcell'in yatırımları İran siyasal sistemindeki reformcu-muhafazakar çatışmasının etkisi altındadır. TAV şirketinin İran'daki çalışmaları muhafazakar blok tarafından engellenmiştir. 8 Mayıs'ta Devrim Muhafızları Tahran'da bulunan Humeyni Havaalanına gelerek uçaklara iniş ve kalkış yasağı getirmişlerdir. Devrim Muhafızları bu askeri davranışlarını güvenlik gerekçesi ile gerçekleştirdiklerini söylemişlerdir. Çünkü İmam Humeyni havaalanının işletme ve bakımı bir Türk firması olan Tepe Akfen Konsorsiyumu (TAV) üstlenmişti. Devrim Muhafızlarının açıklamasına göre, Humeyni Havaalanı'nın yapım ve bakım işlerini bir Türk şirketinin alması "güvenlik açısından sakıncalı bir durumdur". Bu gerekçeye dayanarak, 8 Mayıs'ta havaalanı iniş ve kalkışa kapatılmıştır. Söz konusu gelişmelerin ardından Türk şirketinin çalışmaları durdurulmuştur. İran yetkilileri Türk yetkililerine bu sorunu 25 gün içinde çözeceklerine söz vermiştir. Ancak bu sorun iki ülke arasındaki bütün diplomatik görüşmelere rağmen hala çözülememiştir. İran, TAV'ın çalışmalarına son vermiştir. İran Hükümeti ilk açıklamalarında, Türkiye'ye tazminat ödemeyeceği mesajını vermektedir. TAV bugüne kadar havaalanı inşaatı için 15 milyon dolar harcamıştır. Ancak alacağı tazminata "kâr mahrumiyeti"nin de eklenmesini talep etmektedir. İran'ın şimdilik sadece TAV'ın masraflarını ödemeye yanaştığı belirtilmektedir.

Devrim Muhafızlarının havaalanını kapatarak başlattığı sürecin sonunda, Türk şirketinin işine son verilmiştir. Söz konusu durum İran'da ciddi tartışmalara yol açmıştır. Reformcu blok Türk şirketine karşı yapılanın yanlış olduğunu ve bu durumun uluslar arası sistemde İran'ın imajını kötü etkileyeceğini belirterek, söz konusu gelişmelere karşı çıkmıştır. Muhafazakar blok ise Türkiye'nin İsrail ile iyi ilişkileri olduğu gerekçesiyle bu işin Türk şirketine verilmemesini istemiş ve bu konuda aldığı tedbirlerin güvenlik açısından doğru bir davranış olduğunu bildirmiştir.

İran-Türkiye arasındaki çözümsüzlüğü koruyan diğer önemli ekonomik sorun İran'dan ithal edilecek doğalgaz problemidir. İran-Türkiye doğalgaz antlaşması 1996'da dönemin Başbakanı Necmettin Erbakan'ın İran ziyaretinde imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre Türkiye, İran'dan 22 yıl boyunca 20 milyar dolar değerinde 190 milyar varil doğalgaz alacaktır. Bu anlaşmanın imzalanması ABD'nin tepkisi ile karşılaşsa da iki ülke arasında yeni bir dönemin başlangıcı olarak nitelendirilmiştir. Zaman süreci içinde bu antlaşmanın iki ülke ilişkisinde beklenen etkiyi bırakmadığı üstelik doğalgazın niteliği, fiyatı ve teknik konular gibi sorunlar antlaşmanın daha da karmaşık hale gelmesine neden olmuştur. Türkiye Başbakanı'nın İran ziyaretinde bu sorunların çözülmesi beklenmekteydi ancak istenilen sonuç alınamamıştır. Türkiye, İran doğalgazının fiyatının düşürülmesini istemektedir. İran ise fiyat düşürülmesi karşılığında doğalgazının Avrupa'ya Türkiye üzerinden taşıyabilme olanağı istemektedir. Türkiye üzerinden Avrupa'ya İran doğalgazının taşınması İran açısından ciddi önem arz etmektedir. Söz konusu durum İran'ın küresel sistemdeki konumunu ciddi şekilde etkileyebilir. Bu nedenle böyle bir proje ABD'nin çok sert tepkisi ile karşılaşabilir. Türkiye, ABD'nin tepkisini dikkate alarak İran ile böyle

anlaşmaya girmeyebilir. Söz konusu durum İran-Türkiye ilişkilerindeki doğalgaz sorununun çözümsüzlüğünü uzatabilir.

İran-Türkiye ilişkilerinde ciddi ekonomik potansiyel olsa da, bu alanda istenilen düzey elde edilememiştir. Yakın zamanda iki ülke arasındaki siyasi yakınlaşma ekonomik ilişkileri de olumlu etkileyebilir.

Sonuç ve Genel Değerlendirme

İran-Türkiye iyi ilişkilere ihtiyacı olan iki komşu ülkedir. İki ülkenin büyüklüğü taraflara geniş coğrafi alanda işbirliği imkanı ve ihtiyacı sunmaktadır. İran, Türkiye için Orta Asya'ya karayolu ulaşımı fırsatı sunmakta, Türkiye ise İran için Avrupa'ya açılan kapıdır. Söz konusu jeopolitik konum her ülke açısından önemli stratejik değere sahiptir. İran'ın, Türkiye üzerinden doğal kaynaklarını Avrupa pazarlarına sunma şansı varken, Türkiye de İran üzerinden Orta Asya ile çeşitli ekonomik ilişkiler kurma potansiyeline sahiptir. Söz konusu durum her ülkeye farklı stratejik, jeopolitik ve ekonomik değerler sunmaktadır.

Başbakan Recep Tayip Erdoğan kalabalık bir heyetle 27 Temmuz 2004 tarihinde İran'a üç günlük resmi bir ziyarette bulunmuştur. Erdoğan'ın bu İran ziyareti çok anlamlıdır ve ziyaretin yapılaş tarihi ciddi tartışmalara yol açmıştır. Çünkü yakın zamanda İran ve ABD arasında 11 Eylül olayları ve bunun yanında nükleer silah elde etme çalışmaları nedeniyle ciddi gerginlik yaşanmaktadır. Nitekim Irak'ta bulunan İran muhalifi Halkın Mücahitleri Örgütü'ne ABD korunma statüsü tanımıştır. İsrail, İran'ın nükleer tesislerine askeri saldırı hazırlığı içinde olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Irak Savunma Bakanı "İran, Irak'ın birinci düşmanıdır" açıklamasını yapmıştır.

Başbakan Erdoğan İran'a en fazla uluslar arası baskı altında olduğu bir dönemde ziyaret gerçekleştirmesi çeşitli spekülasyonlara yol açmıştır. Başbakanın İran ziyaretinin, İsrail, ABD ve İran arasında gergin bir polemğin yaşandığı bir dönemde gerçekleşmesini Türkiye'nin ABD'ye kafa tutması olarak değerlendirmek doğru olmayacaktır. Türkiye'nin İran politikasının belirlenmesinde ABD faktörü çok önemli olsa da tek belirleyici değildir. Çünkü Türkiye'nin İran politikası ABD politikasından farklıdır. Türkiye, İran'ın iç ve dış politikasında değişimi istese de bu değişim beklentisi ABD'nin değişim beklentisinden farklıdır. Diğer taraftan bakıldığında Türkiye'nin İran politikası ABD ile karşı karşıya gelecek bir pozisyonda değildir. Başka bir ifade ile Türkiye'nin İran politikası ABD ve İsrail karşıtı blok oluşturacak bir nitelik ve mahiyet taşımamaktadır. İran ve Türkiye ilişkilerindeki farklı fırsat ve tehdit algılamaları bu iki ülkeye bu olanağı sunmamaktadır. Çünkü Türkiye'nin bölgesel ve küresel sistemdeki arayışları İran'dan çok farklıdır.

Erdoğan'ın İran ziyareti büyük umutlar ve beklentiler içinde gerçekleşmiştir. Erdoğan'ın İran ziyareti güvenlik, ekonomi, bölgesel ve küresel gelişmeleri kapsayan çeşitli konuları içermektedir. Bu çerçevede; PKK/KONGRE GEL, Irak'taki gelişmeler ve doğalgaz başta olmak üzere ekonomik konular ve Humeyni Havaalanı sorunu en önemli görüşme konularını oluşturmuştur.

Başbakanın İran'ın ziyaretinde güvenlik zaptı imzalanmıştır. Bu güvenlik antlaşması çerçevesinde İran PKK'yı, Türkiye ise Halkın Mücahitleri Örgütü'nü terörist grup ilan etmişlerdir. Türkiye yıllarca İran'ın PKK terör örgütünü desteklemesinden rahatsız olsa da, İran uzun süre bu konudaki tavrını değiştirmek istememiştir. ABD'nin Irak'ta yerleşmesi ve PKK elemanlarını İran'a karşı kullanma isteği, PKK'nın İran içinde ciddi şekilde örgütlenmesi PJAK isminde bir yapılanmanın ortaya çıkması ve İsrail'in Kuzey Irak'taki faaliyetleri ve ülke içinde etnik milliyetçi hareketlerin gün geçtikçe güç kazanması, İran'ın PKK'ya bakış açısını değiştirmiştir. İran PKK karşıtı küçük çaplı operasyonlar düzenlemiştir. İran sınırlı bir şekilde PKK'ya karşı mücadele etse de, İran'ın PKK karşıtı çalışmalarının istenilen düzeyde olmadığı ve nereye kadar devam edeceği konusunda güven vermemektedir.

İran-Türkiye arasındaki ekonomik ilişkiler geçmişte uzun süre siyasi sorunların gölgesinde kalmış ve dolayısıyla istenilen düzeyde gelişme gösterememiştir. Yakın zamanda iki ülke arasındaki siyasal yakınlaşmanın en olumlu sonucu ekonomik alanda ortaya çıkmıştır. İran-Türkiye arasında hem doğalgaz hem de Humeyni Havaalanı ve Turkcell'in kazandığı GSM ihalesi sorunlarına çözüm aranmasını hedeflemesi bakımından bu ziyaret gerçekten önem taşımaktaydı. İran-Türkiye arasından sorun olan doğalgaz, Humeyni Havaalanı ve Turkcell GSM ihalesi anlaşmazlığı Başbakanın bu ziyareti sırasında çözülmesi beklenilse de istenilen sonuç alınamamıştır. İran, Türkiye'ye doğalgaz satmak istese de istenilen sonuç alınamamıştır. Humeyni Havaalanı ve Turkcell ihalesi ciddi şekilde belirsizliğini korumaktadır. Çünkü Muhafazakar blok bu ihaleleri Türk şirketlerine vermeye karşı çıkmaktadır. Reformcu blok ise bu şirketlerin İsrail ile hiçbir bağlantılarının olmadığını bildirmekte ve bu ihalelerin Türk şirketlerine verilmesinin gerektiğini vurgulamaktadırlar. Türk şirketlerinin İran'da kazandığı ihalelerin kaderi reformcu-muhafazakar bloğun çekişmesi sonucuna bağlı olduğu için bu ihalelerin geleceği Türkiye'nin istediği biçimde sonuçlanmayabilir.

Başbakan Erdoğan'ın görüşme konularından en önemlilerinden biri de Irak konusu olmuştur. İran ve Türkiye, Irak'ın toprak bütünlüğü konusunda aynı görüşü paylaşmaktadırlar. İran da Türkiye gibi, Irak'ın toprak bütünlüğünün bozulmamasını, kendi milli güvenliği ve bütünlüğü açısından önemli olarak değerlendirmektedir. Toprak bütünlüğü konusunda bazı analizciler, Suriye'yi de dahil ederek İran-Türkiye-Suriye bloğundan bahsetmek istemektedirler. İran ve Türkiye, Irak toprak bütünlüğü konusunda aynı görüşe sahip olsalar da Irak'ın siyasi ve sosyal yapılanması konusunda bir fikir birliği sağlayabilecekleri söylenemez. Çünkü İran, Irak içinde çok farklı ve Türkiye'ye uygun düşmeyecek çeşitli politikalar izlemektedir. Ayrıca İran, ABD ve İsrail ile sorunlu bir ilişkiye sahipken, Türkiye bu ülkelerle iyi ilişkiler içindedir. Türkiye ve İran'ın Irak bağlamındaki farklı çıkarları, ABD ve İsrail ile olan farklı ilişkileri bu ülkelerin aynı blok içinde yer almalarını engellemektedir. Ayrıca Türkiye ve İran'ın aynı blokta olma eğilimi Türkiye'ye ciddi biçimde zarar verebilir. Çünkü söz konusu durum, Türkiye'nin, ABD ve İsrail karşıtı bir cephede yer alması anlamına gelmektedir. Söz konusu gelişme ne mümkündür ne de Türkiye'nin lehinde olan bir durumdur. Ancak Türkiye ve İran, Irak'ın toprak bütünlüğü konusunda işbirliği ihtiyacı içindedirler.

Komşu iki ülke olan Türkiye ve İran, dost ülke olma yolunda bugünlerde önemli ve olumlu adımlar atmaktadırlar. Erdoğan'ın ziyareti bu durumun göstergesidir. Başbakanın bu İran ziyaretinde iki ülke arasında ilişkilerin iyileşmesinde yönünde ciddi ilerleme kaydedilememiştir. Türkiye-İran arasındaki ilişkileri belirleyen faktörler iki ülkenin daha fazla yakınlaşmasını sınırlandırmaktadır. İki ülke arasında çok boyutlu bir işbirliğinden bahsetmek şimdilik mümkün gözükmemektedir. Çünkü iki ülkenin rejim, bölgesel politika ve küresel konum farklılığı böyle bir işbirliğini zor kılmaktadır. Ziyaret, iki ülke arasında gereken güven ortamının sağlanması açısından önem ifade etmektedir. Özellikle İran'ın bu konuda daha fazla çaba göstermesi gerekmektedir. Her iki ülkenin çıkarları için dostça ilişki kurma ihtiyacı ve potansiyeli vardır. Bu konuda İran'ın atacağı adımlar büyük önem ifade etmektedir. İran bölgesel ve küresel sistemdeki davranışlarını dünyaya entegre olma yolunda değiştirmeye çaba göstermelidir. Ayrıca Türkiye'nin güvenlik kaygılarını çok ciddiye almalıdır. İran'ın, PKK/KONGRE-GEL ve Türk yatırımcıları konusundaki tavrı Türkiye'nin istediği doğrultuda gelişirse, iki ülke ilişkileri sınırlı da olsa güvenilir ve sağlıklı bir zemine oturma şansı bulabilir. Türkiye İran'dan PKK/ KONGRA-GEL terör konusunda Suriye'nin yaptığı gibi daha net ve kararlı bir tutum sergilemesini beklemektedir. Ayrıca İran'ın Türkiye ile olan ekonomik ilişkilerini sağlıklı ve güvenilir bir zemine oturtması iki ülkenin ilişkisini olumlu etkileyebilir.